

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Ειδικότητα Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών

«Λαογραφικά Στοιχεία Μεγαλοχωρίου Τρικάλων»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δούρου Στυλιανή

Επιβλέποντες Καθηγητές

Θεοδωράκης Ιωάννης

Δήμας Ιωάννης

Παπακώστας Χρήστος

Τρίκαλα 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΣΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 5577/1
Ημερ. Εισ.: 13-09-2007
Δωρεά:
Ταξίθετικός Κωδικός: ΠΤ-ΤΕΦΑΑ
2007
ΔΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000086567

**« Όσο ουτοπική είναι η επιστροφή στο παρελθόν,
άλλο τόσο ουτοπική είναι και η άρνησή του»
Μ.Γ.Μερακλής**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΓΕΝΙΚΑ.....	7
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ – Ο Άγιος Νικόλαος.....	9

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο Κύκλος του χρόνου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1 Το Πάσχα – Πασχαλιάτικα Τραγούδια.....	11
1.2 Ο Κλήδονας – Τραγούδια του Κλήδονα.....	15
1.3 Λαζαριάτικα Κάλαντα.....	17

Ο Κύκλος της ζωής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1 Ο Αρραβώνας.....	19
2.2 Τραγούδια του Αρραβώνα.....	20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

3.1 Ο Γάμος.....	23
3.2 Τραγούδια του Γάμου.....	25
3.3 Άλλα Έθιμα του Γάμου.....	28

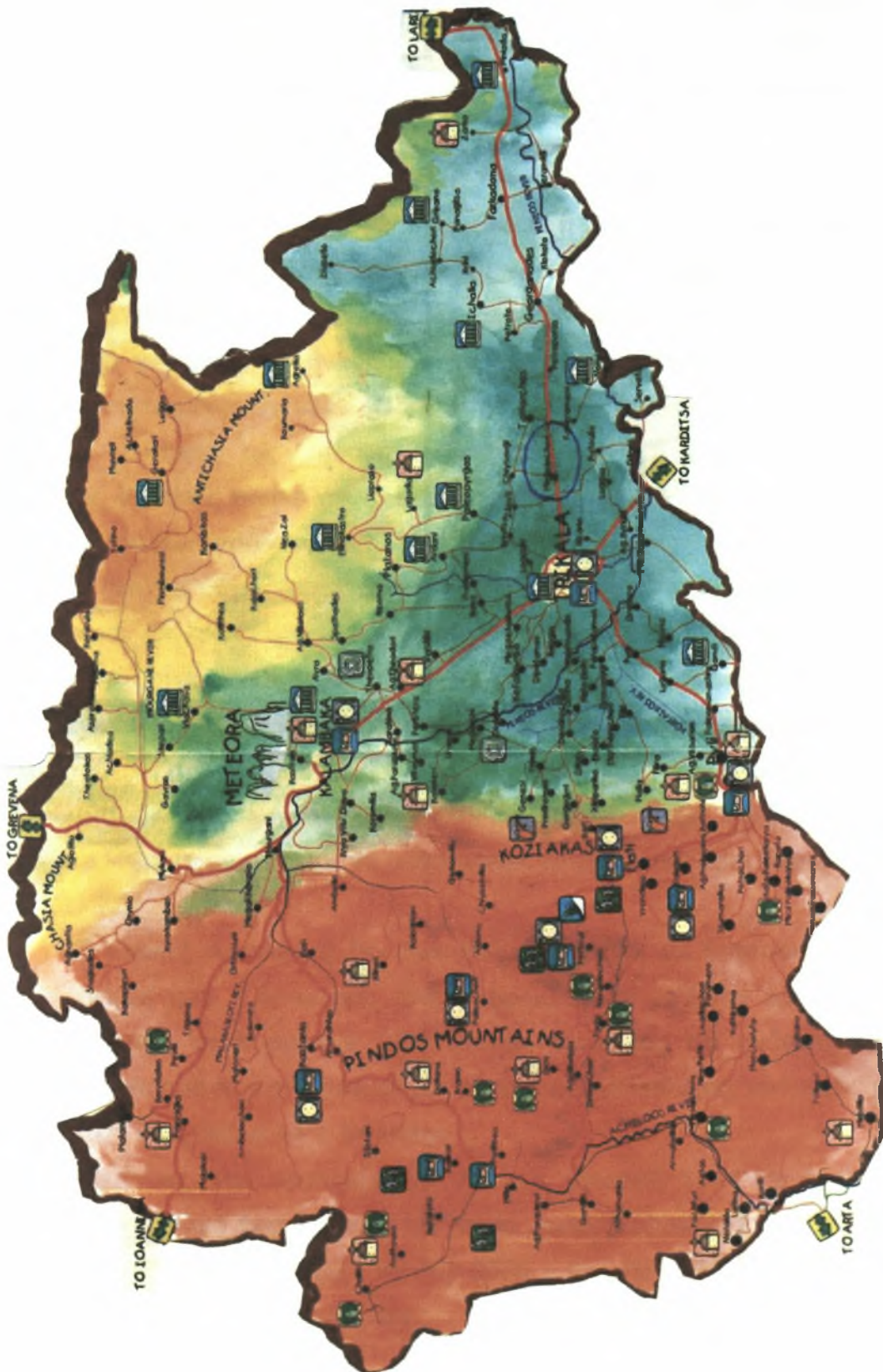
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

4.1 Τραγούδια της Αγάπης.....	29
4.2 Νανουρίσματα.....	31
4.3 Τραπεζιάτικα (Τραγούδια της τάβλας).....	33
4.4 Μοιρολόγια.....	37

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

I. Η Καραγκούνικη Φορεσιά.....	41
II. Τοπωνύμια.....	46
III. Παρατσούκλια.....	49
Πληροφορητές.....	50
Βιβλιογραφία.....	52

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη και καταγραφή του χορού, της κοινωνικής και εθιμικής ζωής του χωριού «Μεγαλοχώρι» Τρικάλων. Συγκεκριμένα έγινε μία προσπάθεια καταγραφής των ηθών και εθίμων, χορών και τραγουδιών καθώς επίσης και της κοινωνικής συμπεριφοράς του χωριού.

Ο Ελληνικός παραδοσιακός χορός δεν είναι ένα αόρατο, χαώδες και ασαφές θέαμα. Είναι μία πραγματικότητα, είναι κάτι που γίνεται. Είναι γεγονός που φαίνεται, είναι φανερό και αληθινό. Το χορευτικό γεγονός δεν είναι μία μηχανική αντίδραση που προκαλείται από ανάλογα ερεθίσματα. Είναι δημιουργικό γίγνεσθαι. Οι άνθρωποι δεν οδηγούνται στο χορό ως μάζα, «απροσωποποιημένες σχέσεις». Οδηγούνται ως άτομα σκεπτόμενα, λογικά, κοινωνικά, ιστορικά, ως πρόσωπα. Κινητήρια δύναμη είναι ο ίδιος ο άνθρωπος, ο οποίος κινείται για να συμμετέχει στον «κοινό λόγο» του χορού. (Ζήκος – Παναγιωτοπούλου 1990: σελ. 11-23)

Τα ήθη και έθιμα χαρακτηρίζουν και πλαισιώνουν την κοινωνική του κάθε τόπου. Οι λέξεις ήθη και έθιμα αλληλοσυμπληρώνονται νοηματικά. Απόδειξη γ' αυτό είναι ότι πηγαίνουν μαζί και όχι μόνο στη δική μας γλώσσα. Τα ήθη αποτελούν από μία άποψη ένα άμορφο υλικό συμπεριφοράς των μελών των κοινωνικών ομάδων. Είναι τα αισθήματα, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι κλίσεις που επικρατούν σε μία δεδομένη εποχή. Αυτά ακριβώς τα ήθη και έθιμα προσπαθούμε να μελετήσουμε στην έρευνα αυτή. (Μερακλής 1998 :σελ.7)

«Οι τοπικές παραδόσεις δεν είναι θεσμοθετημένες και τυποποιημένες. Από τη στιγμή που η λειτουργία τους απομακρύνεται από την εσωτερικά προσδιοριζόμενη αναπαραγωγή μιας τοπικής κοινωνίας και ανάγεται σε κεντρική διευθέτηση που στοχεύει σε μία πλαστή ομογενοποίηση, επέρχεται η αλλοίωση και ίσως ακόμη και η διάλυση».

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν η ποιοτική επιτόπια έρευνα (fieldwork). Η χρονική διάρκεια κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η επιτόπια έρευνα ήταν το διάστημα μεταξύ Ιουνίου 2006 – Μαρτίου 2007, με τα εξής στάδια σύμφωνα με την Ρ. Λουντζάκη :

1. Βιβλιογραφική Έρευνα
2. Συμμετοχή και παρατήρηση (participant observation)
 - 2.α. άμεση παρατήρηση του χορού και των κινήσεων που τον αποτελούν
 - 2.β. συνέντευξη για το χορό
 - 2.γ. συνέντευξη για το χώρο και το περιβάλλον
3. Περιγραφή του χορού
 - 3.α. ενεργός συμμετοχή
 - 3.β. Καταγραφή των κινήσεων
 - 3.γ. καταγραφή των εθίμων που περιέχουν χορό (λεκτική, φιλμ, βίντεο)
 - 3.δ. χρησιμοποίηση οδηγών έρευνας και ερωτηματολογίων
 - 3.ε. σημειώσεις
4. Μελέτη και ανάλυση του υλικού – Συμπεράσματα
(σημειώσεις ειδικότητας Παραδοσιακού Χορού του ΤΕΦΑΑ)

Τα μέσα που χρησιμοποίησα για την καταγραφή ήταν film – φωτογραφική μηχανή, video camera και μαγνητόφωνο.

Οι κάτοικοι του χωριού ήταν πολύ φιλόξενοι, δεκτικοί και με διάθεση για ανοιχτή συζήτηση μαζί μου. Χαρακτηριστικό είναι ότι η πρώτη ερώτηση που μου έκαναν σχεδόν όλοι οι πληροφορητές ήταν ο λόγος για τον οποίο επέλεξα να ασχοληθώ και να κάνω έρευνα στο χωριό τους. Οι περισσότερες συνεντεύξεις έγιναν στο σπίτι της οικογένειας Γιουβρή. Η αναπόληση των παλαιότερων εποχών ήταν για τους κατοίκους ιδιαίτερα έντονη, με αποτέλεσμα να είναι σε θέση να μου περιγράψουν ακόμα και λεπτομέρειες που αφορούσαν τα έθιμα και τα προσωπικά τους βιώματα. Ο χορός και τα τραγούδια αποτέλεσαν κεντρικό θέμα των συζητήσεών μας και η καταγραφή τους ήταν τόσο για μένα όσο και για τους πληροφορητές ενδιαφέρουσα και ευχάριστη.

Ένα από τα προβλήματα που συνάντησα κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας ήταν ότι εγώ η ίδια δεν ήμουν μέλος της κοινότητας. Οι κάτοικοι θεωρούσαν αυτονόητους τους χορούς και τα τραγούδια που περιέγραφαν και δεν μου έδιναν σαφή ενημέρωση από την αρχή της συζήτησης. Έπρεπε να επιμείνω κάνοντας διευκρινιστικές ερωτήσεις έτσι ώστε να εκμαιεύσω την κατάλληλη απάντηση. Και γενικότερα ήταν

περιορισμένες οι αναφορές που κατάφερα να αποκομίσω όσον αφορά στους χορούς.

Θα ήθελα να διατηρήσω επίσης τις επιφυλάξεις μου για την καταγραφή των πληροφοριών και τα ενδεχόμενα λάθη που μπορεί να παρατηρηθούν καθαρά λόγω του περιορισμένου χρονικού περιθωρίου και της πιθανής μη σωστής πληροφόρησης από τους κατοίκους οι οποίοι δεν το έκαναν σκόπιμα, αλλά υπάρχει το ενδεχόμενο να μην θυμούνται με λεπτομέρειες τα ακριβή γεγονότα που έλαβαν τότε χώρα.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν στην πραγματοποίηση αυτής της έρευνας. Τους κατοίκους και τους πληροφορητές που είχαν την υπομονή και με δέχτηκαν όταν χρειάστηκε να τους επισκεφτώ. Τις γυναίκες του χωριού για τις συγκεντρώσεις που κάναμε και που πολλές φορές παραμέριζαν τις δουλειές τους για να μου προσφέρουν τη βοήθειά τους. Ιδιαίτερα θέλω να ευχαριστήσω την αξιαγάπητη κυρία Ελένη Γιουβρή, τη Δήμητρα Μπαντή και τον καθηγητή μου Χρήστο Παπακώστα που με τις οδηγίες και τη διδασκαλία του μου έδωσε τις σωστές κατευθύνσεις για την πραγματοποίηση της έρευνας.

ΓΕΝΙΚΑ

Μεγαλοχώρι Τρικάλων

Το Μεγαλοχώρι Τρικάλων βρίσκεται πάνω στο δρόμο Τρικάλων – Λάρισας και σε απόσταση 6 χιλιομέτρων περίπου από τα Τρίκαλα.

Η παλαιά ονομασία του χωριού είναι Μπουχούνιστα ή Μπουχούνστα όπως το έλεγαν οι κάτοικοι της περιοχής αυτής και με αυτή απαντά σε προθέσεις των μονών των Μετεώρων και της Δουσίκου από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Αλλά και στην πρώτη απογραφή των Οθωμανών, του έτους 1454/55, που εμπεριέχεται στο κατάστιχο MM 10 και φυλάσσεται στα αρχεία του Προεδρικού Συμβουλίου της Κωνσταντινούπολης, καταγράφεται μεταξύ των άλλων (ff. 12b, 14b) και το χωριό Μπουχούνιστα (karye - i Bohunista), γεγονός που ανάγει την ύπαρξη και παρουσία της κοινότητας στον συγκεκριμένο χώρο ήδη από τις αρχές του 15^{ου}, αν όχι από τον 14^ο αιώνα. Μετονομάστηκε σε Μεγαλοχώρι το 1922.

Για την ίδρυση, την ιστορία και το παλιό όνομα του χωριού δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία. Οι γεροντότεροι κάτοικοι δε θυμούνται κάτι σχετικό εκτός από το γέροντα Γιουβρή Ευθύμιο που μας είπε ότι το όνομα Μπουχούνστα το χρωστάει το χωριό στο εύφορο έδαφος, το οποίο έβγαζε ωραίο, μαλακό, αφράτο, «μπούχαβο» σιτάρι, που γινόταν πάρα πολύ καλό ψωμί. Αυτή η εκδοχή δεν επαληθεύεται. Ενώ για το όνομα Μπουχούνστα οι κάτοικοι δεν θυμούνται σχεδόν τίποτα, θυμούνται όμως για το παλιότερο όνομα που έφερε το χωριό στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Τότε λεγόταν Χάσκιοϊ. Ο ίδιος γέροντας μας είπε τα εξής :

«Στο χωριό τον καιρό εκείνο, τα σιτάρια γίνονταν πανύψηλα. Μία άνοιξη ξεκίνησαν από τη Λάρισα, για τα Τρίκαλα επτά Πασάδες, επτά «Κιόηδες».

Σαν έφτασαν στην περιοχή αυτή χάθηκαν, ίσως και να σκοτώθηκαν από κλέφτες. Και από αυτό το γεγονός ονομάστηκε Χάσκιοϊ. Η εκδοχή της ονομασίας αυτής αναφέρεται καις το αρχείο του δασκάλου Νικ. Τζέλη, που ασχολήθηκε πολύ με τη λαογραφία του χωριού του. Ο ίδιος μας δίνει και μία άλλη εξήγηση :

« Τον καιρό της Τουρκοκρατίας το σημερινό Μεγαλοχώρι ήταν το μεγαλύτερο χωριό της περιοχής κι όπου οι Τούρκοι Προεστοί είχαν τα αρχοντικά τους. Τα άλλα γύρω χωριά ήταν μικρότερα (μικροχώρια), που οι Τούρκοι απαξιούσαν να τα ονομάζουν κιόι (χωριό) και μόνο τούτο έλεγαν κιόι, κι επειδή είναι κοντά στην οροσειρά των Χασίων το ονόμασαν Χασ – κιόι, δηλαδή το χωριό των Χασίων ή το χωριό που είναι κοντά στα Χάσια. »

Τα ονόματα των συνοικιών του χωριού είναι πολλά και δόθηκαν από τα επώνυμα των οικογενειών που μένουν στα μέρη αυτά, όπως :

- 1) Γεροκωσταίικο, όπου μένουν οι οικογένειες με το επώνυμο Γεροκώστας,
- 2) Καρραίικο, όπου μένουν οι οικογένειες με το επώνυμο Καρράς,
- 3) Παπαδημητραίικο, όπου μένουν οι οικογένειες με το επώνυμο Παπαδημητρίου,
- 4) Τζελαίικο, όπου μένουν οι οικογένειες με το επώνυμο Τζέλης,
- 5) Λεκκάδες και
- 6) Αχριάδες για άγνωστους λόγους.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

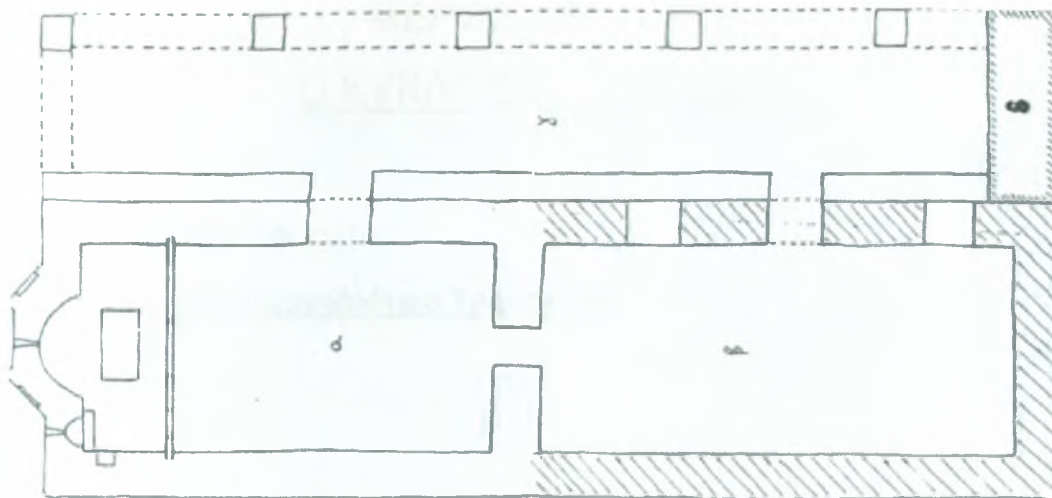
Ο ναός βρίσκεται στο Δημοτικό Διαμέρισμα Μεγαλοχωρίου, του Δήμου Εστιαιώτιδος, στο κέντρο του οικισμού (εικ. 1). Ο χρόνος οικοδόμησής του μας είναι άγνωστος, γνωρίζουμε ωστόσο ότι αυτός ιστορήθηκε στα 1568, σύμφωνα με την κεφαλαιογράμματη κτιτορική επιγραφή που βρίσκεται στον κυρίως ναό, στο υπέρθυρο της πύλης προς τον νάρθηκα (εικ. 2). Η χρονολογία ιστόρησης του ναού είναι το έτος 7076 από κτίσεως κόσμου ή 1567-68 από Χριστού γεννήσεως.

Εικ. 1. Ναός Αγίου Νικολάου. Ανατολική όψη.

Εικ. 2. Ναός Αγίου Νικολάου. Η κτιτορική επιγραφή.

Ο ζωγράφος και ο διάκοσμος του Αγίου Νικολάου

Ο ναός του Αγίου Νικολάου στο Μεγαλοχώρι αποτελεί σημαντικό δείγμα της μεταβυζαντινής ζωγραφικής στον χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας κατά το δεύτερο μισό του 16^{ου} αι.

Η τεχνοτροπία και το ύφος του ζωγραφικού διακόσμου, εκτός του ότι κάνουν εμφανή την ικανότητα του ζωγράφου και τον σημαντικό βαθμό γνώσης του, μας επιτρέπουν να δεχθούμε την άμεση σχέση του ζωγράφου και του εργαστηρίου του με την τέχνη των μεγάλων μνημείων της περιοχής των Τρικάλων. Έτσι, ο ανώνυμος ζωγράφος φαίνεται ότι είναι γνώστης των τοιχογραφικών συνόλων στις μονές των Μετεώρων και της Δουσίκου, τα οποία άλλωστε επιχειρεί να μιμηθεί άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο επιτυχημένα.

Συνοψίζοντας, η ιδιαίτερη αξία του ζωγραφικού διακόσμου του Αγίου Νικολάου έγκειται στο ότι είναι το πρώτο μνημείο στην περιοχή των Τρικάλων, εκτός των μοναστικών κέντρων (Μετέωρα, Δούσικο), που ιστορείται κατά το δεύτερο μισό του 16^{ου} αιώνα από έναν τοπικό ζωγράφο ή εργαστήριο κατ' απομίμηση των εικονογραφικών και τεχνοτροπικών προτύπων των παραπάνω κέντρων, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη δημιουργική αναπαραγωγή της ζωγραφικής τέχνης των παραπάνω μνημείων στον ευρύτερο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

1.1 Το Πάσχα – Πασχαλιάτικα Τρανούδια

Όλες τις ημέρες της πασχαλιάς και την Κυριακή του Θωμά, πρωί και απόγευμα, οι γυναίκες μετά την εκκλησία στην πλατεία του χωριού, τραγουδούσαν και χόρευαν τα παρακάτω πασχαλιάτικα τραγούδια.

1. Έρθαν τα Πασχαλιόγιορτα

Έρθαν τα Πασχαλιόγιορτα κι επίσημες οι μέρες
Αλλάζουν μάνες τα παιδιά κι οι πεθερές τις νύφες.
Αλλάζει κι η χήρα του γιό της να πάει να μεταλάβει.
Το γιό της βάζει στα κόκκινα, την θυγατέρα στ' άσπρα.
Κι αυτή στα καταγάλαζα σαν γριά γυναίκα που 'ναι.

2. Απρίλη, Απρίλη δροσερέ

Απρίλη, Απρίλη δροσερέ και Μάη καταδροσάτε.
Που έβρεχες και χιόνιζες τ' Αθανασιού του βράδου.
Πάνε τα χιόνια δυο πθαμές και τα χαλάζια δέκα.
Κι χάλασες τα κήπουρα κι ασκήμινι ο τόπος.

3. Σήμερα Τρίτη τρεις κι εννιά

Σήμερα Τρίτη τρεις κι εννιά, κι αύριο τριανταμία.
Και την Τετάρτη το πρωί παίρνω το κέντησμά μου.
Να πάω να βρω τη μοίρα μου, να βρω το ριζικό μου.
Μοίρα μ' για δε με μοίρανες και σαν τον άλλο κόσμο;
Ούτε ήρθα και σε μοίρανα, ήταν βροχές και χιόνια,
κι γλίστρησα στην πόρτα σου κι χύθηκε η μελάνη...

4. Οβριά

Απ' την Οβριά θε να διαβώ και από την Οβριοπούλα.
Να ειδώ Οβριά πως λούζεται, πώς βάζει τα φτιασίδα.
- Οβριά μ' ποια μάνα σ' έκανε και ποιόν έχεις πατέρα;
- Η μάνα μου ήταν πέρδικα, πατέρας μου πετρίτης.
- Οβριά μ' για δε βαπτίζεσαι να γίνεις Ρωμιοπούλα;
- Φέρτε μ' αμάξια το κερί, φορτώματα θυμιάμα.
Τότες κι εγώ θα βαπτιστώ, να γίνω Ρωμιοπούλα.

5. Ψηλομηριώτισσα

- Μαρή ψηλομηριώτισσα και χαμηλοζωσμένη,
φορείς το σύρμα στο λαιμό, σι λένε φιλημένη.
- Πού μ' είδες και με λόισες πως είμαι φιλημένη;
- Βλέπω την όψη σ' άλλαξε κι η μέση σου γεμίζει...

6. Κάτω στον Άγιο - Θόδωρο

Κάτω στον Άγιο – Θόδωρο, στον Άγιο Κωνσταντίνο.

Εκεί παγκύρη γίνεται, παγκύρη παγκυράκη.

Σαράντα δίπλες ο χορός κι εξήντα δυό παλαιίστρες.

Κι ποια τραβάει τον χορό κι ποιος κι τα τραγούδια;

Δέσπω τραβάει το χορό, Δέσπω και τα τραγούδια.

Κι ο γιός της πάει από κοντά, πάει παρακαλώντας.

Σταμάτα μάνα τον χορό, σταμάτα τα τραγούδια.

7. Δάφνου με τα ξανθιά μαλλιά

Δάφνου με τα ξανθιά μαλλιά και με τα μαύρα μάτια.

Ταχιά Σαββάτου να λουστεις, την Κυριακή ν' αλλάξεις.

Και τη Δευτέρα το πρωί τα μαύρα να φορέσεις.

Δάφνου μ' τον άντρα σ' βάρεσαν στην 'κειν την πέρα ράχη.

8. Μικρός Γιώργη μ' στα γράμματα

Μικρός Γιώργη μ' στα γράμματα, μικρός στα πινακίδια.

Κι τώρα στα γηράματα, αρματωλός και κλέφτης.

Όλα τα κάστρα πάτησες κι όλα τα μοναστήρια,

μον' του Βαρλάμη το κελί δεν μπόρσεις να το πατήσεις.

Το γύρω – γύρω το 'φερνες, το γύρω – γύρω φέρνεις.

Κατέβα κάτω γούμενε, να με 'ξομολογήσεις.

9. Βγήκαν καράβια Τούρκικα

Βγήκαν καράβια Τούρκικα, να πάρουν τα Ρωμαίικα.

Πήραν μανούλες με παιδιά και πεθερές με νύφες,

πήραν και μία νιόνυφη, μα δεν κινά, δεν θέλει.

Κι η πεθερά της έλεγε, κι η πεθερά της λέγει:

- Γιατί, νύφη μ' δεν περπατείς, δεν πας μαζί με τς' άλλες;

Μήνα τ' ασήμια σε βαρούν, μήνα τα συχαντρίκια;

- Ούτε τ' ασήμια με βαρούν, ούτε τα συχαντρίκια,

Του γιού σου οι πόννοι με βαρούν, του γιού σου τα φαρμάκια.

10. Μπάτε κορίτσια στο χορό

Μπάτε κορίτσια στο χορό, μπάτε και στο γιορτάσι
Να ιδήτε και να μάθετε πως πιάνεται η αγάπη.
Από τα μάτια πιάνεται, στα χείλη κατεβαίνει
Κι από τα χείλη στην καρδιά, ριζώνει και δε βγαίνει.

11. Ήλιε μ' το τι μας άργησες

Ήλιε μ' το τί μας άργησες, αργείς να βασιλέψεις
Κι η μάνα σου σε καρτερεί όξω μεριά απ' την πόρτα.
- Γιόκα μου, γιατί άργησες, άργησες να μας έρθεις;
- Μάνα μου, σαν με ρώτησες, θα σου το μολογήσω:
Μάνα, μια κόρη είδα 'γω εψές στο πανηγύρι...
- Γιόκα μ' πολύ αν σ'άρεσε στείλε προξενητάδες,
Στείλε τον άγιο Θόδωρο, τον άγιο Κωσταντίνο
κι αν δε σου σώσουν τη δουλειά, σύρε και μοναχό σου.

1.2 Ο Κλήδονας

Ο Κλήδονας ήταν μια γιορτή που γίνονταν κάθε χρόνο το Μάη από ομάδα ανύπαντρων κοριτσιών. Το κάθε κορίτσι τοποθετούσε ένα μεταλλικό αντικείμενο (τσιμπιδάκι, παραμάνα, δαχτυλίδι), σημαδεμένο, για να το γνωρίζει μέσα σ' ένα πήλινο δοχείο με νερό και βασιλικό. Στις δύο του Μάη σπάζαν το δοχείο κι αν τα μεταλλικά αντικείμενα των κοριτσιών ήταν σκουριασμένα, τότε έλεγαν

ότι θα ατυχήσουν στο γάμο. Όσων όμως κοριτσιών ήταν λαμπερά, τότε έλεγαν ότι σίγουρα θα καλοπαντρευτούν.

Κάθε χρόνο στις δύο του Μάη τρία κορίτσια (το ένα ήταν ντυμένο νύφη), γύριζαν στα σπίτια και τραγουδούσαν τα παρακάτω τραγούδια, έχοντας μαζί τους ένα στολισμένο τσουκάλι, γεμάτο με νερό.

Τραγούδια του Κλήδονα

1. Παίρνω τον στενό το δρόμο
το στενό το μονοπάτι.
Βρίσκω μια μηλιά στη στράτα
π' όχει τα μήλα φορτωμένα
κι άπλωσα να πάρω ένα.
Μην το παίρνεις, μην τ' αφήνεις
Τα 'χει ο αφέντης μετρημένα
Κι η κυρά λογαριασμένα.

(Όλοι οι στίχοι λέγονται δύο φορές)

2. Σιγανά περπάτα νύφη (δισ)
Μη λερώσεις τα παπούτσια -//-
Και μαλώσει ο πεθερός σου -//-
Και μαλώσει η πεθερά σου. -//-
3. Πηγάδι μου βακούφικο
Δωσ' μας νερό (δισ)
Δωσ' μας δροσιά
Να βάλουμε τα κλήδονα τ' αί – Θανασιού και του Μαγιού.
4. Περιβόλι μ' οργωμένο
Μοσχοσιταροσπαρμένο.
Ολόγυρα έχει νάνες.
Πάει κι ο νιός να κόψει μήλο
Και μαράθηκε το φύλλο.
Μην το κόβεις νιέ μ' το μήλο
Και θα μαραθεί το φύλλο.
Τα έχ' ο αφέντης μετρημένα
Κι η κυρά λογαριασμένα.

1.3 Λαζαριάτικα Κάλαντα

Κάθε χρόνο, ανήμερα της γιορτής του Λαζάρου, ομάδες μικρών κοριτσιών, με στολισμένα καλάθια με λουλούδια, γυρίζουν από σπίτι σε σπίτι του χωριού και τραγουδούν το τραγούδι του «Λαζάρου». Τα φιλοδωρήματα είναι τρόφιμα (γλυκά, αυγά) ή χρήματα. Σε κάθε οικογένεια λένε και διαφορετικό τραγούδι. Στο δάσκαλο, στην αρραβωνιασμένη κόρη, στο γραμματισμένο και στον ξενιτεμένο του σπιτιού.

1. Μάνα μου τόνε γιόκα σου, μάνα μ' τον μοναχό σου
Τον έλουζες, τον χτένιζες, στο δάσκαλο τον στέλνεις,
Κι ο δάσκαλος τον καρτερεί με μια χρυσή βεργούλα.
 - Παιδί μου, που 'ν' τα γράμματα, παιδί μου πού 'ν' ο νους σου;
 - Τα γράμματα 'ναι στο χαρτί κι ο νους μου είναι πέρα
Πέρα, πέρα στις όμορφες, πέρα στις μαυρομάτες,
Πώχουν το μάτι σαν ελιά, το φρύδι σαν γαιϊάνι
Πώχουν και τις πλεξούδες τους σαράντα πέντε πήχεις.

2. Μάνα μ' τη θυγατέρα σου, μάνα μ' τη μοναχιά σου
Την έλουζες, τη χτένιζες, στο σύννεφο την κρύβεις.
Το σύννεφο εσπάραξε κι η κόρη εφάνη μέσα.
Την είδε ο Θεός, την είδε η γης, την είδε ο κόσμος όλος
Την είδε κι ο Γραμματικός και πέφτει να πεθάνει...
 - Σώπα, σώπα, Γραμματικέ, γαμπρό μου θα σε κάνω,
Γαμπρό στη θυγατέρα μου, γαμπρό στη μοναχιά μου.

3. Κάθεται κόρη κάθεται στα πράσινα λιβάδια
Κι έχει μαντήλι που κεντά και ξόμπλιο το ξομπλιάζει.
Με πόνο βάζει την κλωστή, με δάκρυα τη βελόνα.
 - Κέντα το κόρη μ' κέντα το, τ' ανδρός σου το μαντήλι
Και γέμισ' το βασιλικό, μούσχο και καραφύλι.

4. Ένα μικρό, μικρούτσικο, του βασιλιά τ' αγγόνι
Τριγύρω – γύρω έφερνε, βασιλικόν μαζεύει,
Βασιλικόν κι αμάραντο και μουσχοκαραφύλι.
Δίνει χεριά τη μάνα του, χεριά την αδελφή του
Χεριά κρατά στον κόρφο του για να 'χει να μυρίζει.
5. Σε τούτ' τα σπίτια τα ψηλά, τα μαρμαροστρωμένα
Εδώ 'χουν κόρη για παντρεία, κόρη να την παντρέψουν.
Της τάζουνε γιο του βασιλιά, της τάζουν γιο του Ρήγα.
- Δεν θέλω γιο του βασιλιά, δεν θέλω γιο του Ρήγα.
Μον' θέλω τ' αρχοντόπουλο με τις πολλές χιλιάδες,
Πώχει τα χίλια πρόβατα, τα πεντακόσια γίδια.
Σαν τα μυρμήγκια περπατούν, σαν τα μελίτσια βάζουν
Κι ο πιστικός από κοντά λαλώντας τη φλογέρα,
Λαλώντας και σφυρίζοντας και ψιλοτραγουδώντας.
6. Γραμματικέ, Γραμματικέ και ψάλτη κι αναγνώστη
Που έγγραφες, κοντύλιαζες από μικρό παιδάκι
Και σείστηκαν τα χέρια σου κι εχύθη το μελάνι
Και βάψανε τα ρούχα σου, τα λινομεταξένια.
Σ' εννιά ποτάμια τα 'πλυνες και βάψαν τα ποτάμια
Σ' εννιά τσαίρια τ' άπλωσες και βάψαν τα τσαίρια.
Σ' εννιά δεντράκια τ' άπλωσες και βάψαν τα κλωνάρια.
Ποια είναι άξια και καλή, ποιά είναι παληκάρι
Να πλύνει τα ρουχίσια του, τα λινομεταξένια...
- Εγώ 'μαι άξια και καλή, εγώ 'μαι παληκάρι
Να πλύνω τα ρουχίσια του τα λινομεταξένια...

Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1 Ο ΑΡΡΑΒΩΝΑΣ

Το όνειρο κάθε νέου και νέας ήταν ο αρραβώνας και στη συνέχεια ο γάμος. Έπρεπε και οι δύο τελετές να είναι λαμπρές, γι' αυτό και γινόταν μεγάλη προετοιμασία...

Κατά κανόνα τα κορίτσια, αλλά και τα αγόρια, δεν είχαν δικαίωμα εκλογής συζύγου. Η εκλογή ήταν αποκλειστικό προνόμιο του πατέρα. Αν δεν υπήρχε προσυμφωνία (τάξιμο) γονέων να παντρεύσουν τα παιδιά τους, το προξενιό έκαναν οι προξενητάδες. Αυτοί, με την εξυπνάδα τους και τα παινέματά τους, τα κατάφερναν μια χαρά, όταν μάλιστα είχαν και τάμα από τους γονείς του γαμπρού ή της νύφης.

Όταν ο πατέρας αποφάσιζε να παντρεύσει το γιό του, έστελνε τον προξενητή (κάποιο συγγενή ή φίλο του) στο σπίτι της κοπέλας που ο ίδιος ήθελε. Έπρεπε η υποψήφια νύφη να είναι από "σειρά" και εύσωμη. Να είναι ροδοκόκκινη και όχι μελαχρινή και χλωμή. Να είναι από πλούσια και ξακουστή οικογένεια. Αν οι γονείς της νύφης δέχονταν το προξενιό, τότε το επόμενο Σάββατο ο προξενητής πήγαινε στον πατέρα της νύφης τη "φατούρα". Η φατούρα ήταν ένα χαρτί με το τι έταζε ο πατέρας του γαμπρού στη νύφη. Η νύφη τότε δεν έπαιρνε καμιά προίκα. Αντίθετα ο γαμπρός πλήρωνε τη νύφη. Το άλλο Σάββατο γίνονταν τα σεβάσματα, δηλαδή ο αρραβώνας. Το βράδυ πήγαιναν στο σπίτι της νύφης τα πεθερικά και συγγενείς του γαμπρού με τον προξενητή, χωρίς το γαμπρό που πήγαινε στο σπίτι της νύφης μόνο την ημέρα του γάμου.

Τα συνηθισμένα δώρα που πήγαιναν στη νύφη ήταν η ποδιά, το μαντήλι του κεφαλιού κ.α. Μόλις η νύφη καλωσόριζε τους συμπεθέρους και τελείωνε το κέρασμα, τότε ο προξενητής άπλωνε στη μέση του δωματίου ένα μεγάλο μαντήλι. Πάνω στο μαντήλι, οι γονείς των αρραβωνιασμένων, έβαζαν τις βέρες (δαχτυλίδια) και όλοι οι παρόντες συγγενείς του γαμπρού και της

νύφης έριχναν τα κεράσματά τους. Αυτά τα χρήματα τα μάζευε ο πατέρας της νύφης και αυτή τα χρησιμοποιούσε για την προίκα της.

Το γλέντι άρχιζε αμέσως. Τα σφαχτά και κυρίως κριάρια είχαν το λόγο.

Η νύφη αποχαιρετούσε τους συμπεθέρους και αυτοί έφευγαν ευχαριστημένοι για το σπίτι του γαμπρού και συνέχιζαν το γλέντι. Το ίδιο γίνονταν και στο σπίτι της νύφης. Κατά τη διάρκεια των αρραβώνων ο γαμπρός δεν πήγαινε στο σπίτι της νύφης. Το ίδιο και η νύφη. Ο αρραβώνας μπορούσε να κρατήσει μέχρι και έξι μήνες.

Η "σεβασμένη" κοπέλα δεν κυκλοφορούσε ποτέ μόνη της, έξω από το σπίτι, αλλά πάντα με συνοδεία. Αν τυχαία συναντούσε το γαμπρό, άλλαζε δρόμο ή προσπερνούσε χωρίς να τον κοιτάξει. Τώρα έπρεπε να συμπληρώσει τα προικιά της που έλειπαν και είχε πολλή δουλειά. Ξαδέρφες, φιλενάδες και γειτόνισσες τη βοηθούσαν για να είναι όλα έτοιμα μέχρι τη μέρα του γάμου. Μόλις γίνονταν τα σεβάσματα, η νέα έπρεπε να φορέσει το φουντιασμένο πουκάμισο και να φροντίσει να κεντήσει το γελέκι, το λινό και το σαγιά, εκτός αν αυτά τα πήγαινε ο γαμπρός. Ο γαμπρός είχε έτοιμη τη φουστανέλα του. Αυτή έπαψε να φοριέται στα στέφανα από το 1918.

2.2 ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΑΡΡΑΒΩΝΑ

1. Δώδεκα χρόνους έκανε ο Γιάννος ο καημένος
Όσο να βρει την όμορφη να την αρραβωνιάσει,
Κι άλλους δώδεκα έκανε να μάσει συμπεθέρους.
Σαν έκαναν και κίνησαν, σα φύλλα, σα χορτάρια
με τετρακόσια φλάμπουρα κι εξήντα ζυγιές νταούλια.
Στο δρόμο που πηγαίνανε, στο δρόμο που πηγαίνουν
πουλάκι πήγε κι έκατσε στου κυρ-γαμπρού τη σέλλα.
Δεν κελαηδούσε σαν πουλί, μηδέ σαν χελιδόνι,
Παρά λαλούσε κι έλεγε ανθρώπινη κουβέντα :
« Γιάννη μου μην παντρεύεσαι κι αυτήν μην την παίρνεις.
Ν' εψές ήμουν στους ουρανούς, σήμερα στους αγγέλους
Κι άκουσα που σ' ανέφερναν με τους αποθαμένους...»

2. – Απόψε, μαυρομάτα μου, θα κοιμηθούμε αντάμα
Σε 'σένα θέλ' να βραδιαστώ, στρώσε διπλό κρεβάτι.
- Διπλό κι αν στρώσω, ξένε μου, έξω θε να σου στρώσω.
- Έξω βρέχει και βρέχομαι, χιονίζει και κρυώνω
Ρίχνει χαλάζι σπειρωτό, ρίχνει και με σκοτώνει.
Κι αν με σκοτώσει, τ' ορφανό, ποιος θε να με κλάψει,
Δεν έχω μάνα να με κλαίει, να με μοιρολογήσει.
3. Μια πέρδικα παινεύτηκε σ' ανατολή και δύση
Πως δεν την πιάνει κυνηγός, στ' αβρόχια δε τη βάνει.
Κι ο κυνηγός σα τ' άκουσε πολύ του βαριοφάνη.
Στένει τ' αβρόχια στα βουνά, τ' αντίβροχα στους κάμπους
Πάει για νερό η πέρδικα και πιάστηκε στ' αβρόχια.
4. Τα χιόνια και τα κρύσταλα φέρνουνε το χειμώνα
Τα δάκρυα και τα κλάματα φέρνουνε το μαράζι.
Μαράζωσε η καρδούλα μου για μια κακούργα κόρη,
Την αγαπάω, δεν μ' αγαπά, της κρένω, δεν με κρένει,
Της στέλνω χαιρετίσματα και μου τα στέλνει πίσω...
5. Όσ' είν' το ύψος τ' ουρανού κι ο βάθος της θαλάσσης
Τόσο διασίδι ίδιαζε μια κόρη στην αυλή της.
Κι ο νιος εκοντοδιάβαινε και την καλημερίζει (καλημεράει) :
- Καλή σου μέρα ληγερή!
- Καλώς τον το λεβέντη!
- Αυτού, που διάζεις, λυγερή, εμένα ν' αναφέρεις.
- Σ' έχω γραμμένον στο χαρτί, και στο ξυλόχτενό μου
Και στη σαίτα που περνώ, σ' έχω ζωγραφισμένον.
6. Πέντε χρόνους γκιζερνούσα στο βουνό – βουνό
Για να βρω καλό κοράσιο να το παντρευτώ.
Και που πήγα και τη βρήκα : μέσα σε μπαχτσέ
Με λουλούδια σκεπασμένη, με βασιλικό.

7. Απόψε παραμόνευα με το λαμπρό φεγγάρι
Για να γυρίσει η αγάπη μου σε μένα τούτο βράδυ.
Τη νύχτα, τα μεσάνυχτα, τη βλέπω να περνάει.
- Πού πας, αγγελικό κορμί, πού πας καμαρωμένη;
 - Πάω στη βρύση για νερό, κρύο νερό να πάρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

3.1 Ο ΓΑΜΟΣ

Ο γάμος γινόταν ανάλογα με την ηλικία, άσχετα αν ήταν αγόρια ή κορίτσια. Η σειρά αυτή δεν χαλούσε με κανένα τρόπο. Αν καμιά φορά γινόταν εξαίρεση αυτού του κανόνα, οι συνέπειες ήταν δυσάρεστες και η αναστάτωση της οικογένειας μεγάλη.

Όταν ο πατέρας του γαμπρού αποφάσιζε να πάρει τη νύφη, έστελνε το βράδυ τον προξενητή να κανονίσει συνάντηση με τον πατέρα της νύφης. Οι συμπέθεροι, οι γονείς του γαμπρού και της νύφης, πήγαιναν στα Τρίκαλα και εκεί κανόνιζαν μετά από δεκαπέντε

μέρες να γίνει ο γάμος. Αφού τα κανόνιζαν, μετά συζητούσαν για τα ασημικά, αυτά που θα φορούσε η νύφη στα στέφανα.

Αυτά έπρεπε να τα φτιάξει ο πεθερός της νύφης στο χρυσικό. Τα ασημικά ήταν ένα μπελετζίκι (βραχιόλι), δυό σειρές φλουριά, ένα για το κεφάλι κι ένα για το στήθος και μια καδένα με τρεις λίρες που η μεσαία ήταν πεντόλιρο. Αφού τακτοποιούσαν τα χρυσαφικά, φρόντιζαν μετά για τα όργανα. Έπειτα πήγαιναν από το σπίτι της νύφης και ο πεθερός της ανάγγελλε ότι ο γάμος "κίνησε". Αμέσως πλήρωνε στον πατέρα της νύφης το ποσό που είχαν κανονίσει να την αγοράσουν.

Στο διάστημα των δεκαπέντε ημερών ο γαμπρός δεν έβλεπε καθόλου τη νύφη, γιατί αυτή δεν έβγαινε έξω από το σπίτι της. Αλλά πολλές φορές ο γαμπρός δεν την έβλεπε καθόλου σ' όλη τη διάρκεια του αρραβώνα, γιατί η νύφη δεν πήγαινε στις εξωτερικές δουλειές (θέρισμα, αλώνισμα, αμπέλια, σπορά), καθώς έπρεπε να προετοιμάσει την προίκα της.

Τη Δευτέρα προσκαλούσαν όλο το χωριό στο γάμο. Αρχίζουν το πρωί και συνέχισαν μέχρι το βράδυ. Προσκαλούσαν επίσης και τον κουμπάρο, να ετοιμαστεί για τα στέφανα. Κουμπάρος ήταν πάντοτε ο νονός ή κάποιος άλλος, αφού αυτός έδινε τη σχετική άδεια.

Την Τρίτη δεν έκαναν τίποτα γιατί τη θεωρούσαν γρουσουζία μέρα.

Την Τετάρτη όλες οι ξαδέρφες και ξαδέρφια του γαμπρού πήγαιναν στο σπίτι του. Το ίδιο και της νύφης. Είχαν να κάνουν πολλές δουλειές (ασβέστωμα, κοσκίνισμα, τακτοποίηση προίκας κ.α.).

Την Πέμπτη οι κοπέλες πήγαιναν στο φούρνο, έπαιρναν το ψωμί και παρέα όλες μαζί και τραγουδώντας γύριζαν στο σπίτι της νύφης ή του γαμπρού.

Την Παρασκευή το πρωί σκούπιζαν τις αυλές και έφτιαχναν καθίσματα για να καθίσει ο κόσμος. Μετά έρχονταν οι μάγειροι να ετοιμάσουν τα σφαχτά. Τα έκοβαν σε μερίδες και τα έβαζαν σε μεγάλα καζάνια για μαγείρεμα. Μπρατίμια (βλαμάδες) γίνονταν δυο ξαδέρφια ή φίλοι του γαμπρού.

Την Παρασκευή οι βλάμηδες με κανάτες γεμάτες κρασί μαύρο, πήγαιναν και ξανακαλούσαν το χωριό. Οι θείοι πήγαιναν μία κουλούρα στο νονό. Μέσα στην κανίστρα που είχαν την κουλούρα, έβαζαν και τα παπούτσια που είχε τάξει στο νονό ο γαμπρός. Εκεί το βράδυ ο νονός έσπαζε την κουλούρα, τους φίλευε και τους έλεγε τις ευχές. Οι βλάμηδες μετά το κάλεσμα έπαιρναν κι αυτά τις κουλούρες τους.

Στη νύφη πήγαινε την κουλούρα ο προξενητής, ο πεθερός κι ένας θείος. Μέσα στην κανίστρα με την κουλούρα είχαν τα ασημικά για τη νύφη. Εκεί της τα φορούσε ο πεθερός. Επίσης ακολουθούσαν κι άλλοι συγγενείς, μετα δώρα τους για τη νύφη. Τα δώρα ήταν συνήθως είδη ρουχισμού και οικιακά σκεύη. Τους κερνούσε όλους η νύφη, έπαιρνε τα δώρα και μετά άρχιζε το γλέντι. Η νύφη κρατούσε πρώτα στο χορό τον πεθερό και μετά όλους τους συγγενείς του γαμπρού με τη σειρά. Κατα τα μεσάνυχτα, γύριζαν στο σπίτι του γαμπρού, όπου συνέχισαν το γλέντι μέχρι το πρωί. Το Σάββατο το πρωί οι κοπέλες τακτοποιούσαν την προίκα της νύφης στο σεντούκι και έβαζαν χρήματα και κεράσματα. Στο γαμπρό σιδέρωναν τη φουστανέλα.

Την Κυριακή το πρωί, κατά τις 9 – 10 η ώρα, μαζεύονταν όλος ο κόσμος στο σπίτι του γαμπρού και της νύφης. Πριν αρχίσει ο χορός, τα όργανα έπαιζαν τραγούδια της τάβλας και μετά την καραγκούνα. Όταν ξύριζαν

τον γαμπρό, τραγουδούσαν και έριχναν χρήματα σ' ένα ταψί που βρισκόταν μπροστά του. Παράλληλα και η νύφη ντύνονταν με λυπητερά τραγούδια.

Μετά τα στέφανα, γύριζαν στο σπίτι του γαμπρού και πιάνονταν στο χορό να χορέψουν και να επιδείξουν τα δώρα τους. Πρώτος χόρευε ο κουμπάρος, έπειτα τα πεθερικά, οι αδερφές και οι αδερφοί και μετά οι υπόλοιποι συγγενείς. Όλους τους κρατούσε η νύφη να χορέψουν.

Όταν μετά χόρευαν για τον αποχαιρετισμό οι αποκλειστικοί συγγενείς της νύφης, αυτούς τους κρατούσε ο γαμπρός. Τέλος χόρευε ο γαμπρός και η νύφη. Όλοι οι συγγενείς, του γαμπρού και της νύφης την κερνούσαν, έδιναν ευχές στους νεόνυμφους και έφευγαν τραγουδώντας. Η νύφη με κλάματα αποχαιρετούσε τους δικούς της, που θα τους ξαναέβλεπε την Τετάρτη το βράδυ. Αν η νύφη μάλιστα δεν ήθελε αυτόν που πήρε και της το επέβαλαν οι γονείς της έκλαιγε ακόμα περισσότερο.

Από την ημέρα που άρχιζε ο γάμος, τα τραγούδια έδιναν και έπαιρναν απ' όλους. Τραγουδούσαν τραγούδια που ταίριαζαν στην κάθε στιγμή του γάμου.

3.2 ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

1. Που 'σαι γλυκιά μου μάνα, έλα σιμά και κάτσε
Και φέρε τ' άρματά μου και τα νυφιάτικά μου.
Νύφη θέλω να γίνω, να σταυροπροσκυνήσω
Μπροστά στον πεθερό μου, μπροστά στην πεθερά μου.
Συντροφούλες μου κι αδερφούλες μου, που 'στε, 'λάτε δω.
Θα χωρίσουμε απ' το κέντησμα κι απ' το γλέντησμα.

2. Άνοιξε, χρυσό κουτάκι, για να βγάλω τα στολίδια
Να στολίσω τη νυφούλα, να τη φκιάσω περδικούλα.
Απ' την Πόλη είναι φερμένα και στη θάλασσα πλημμένα
Στην τριανταφυλλιά 'πλωμένα.
Της τριανταφυλλιάς τα άνθη μια ξανθούλα να τα μάσει
Και μαντζιούνι να τα φκιάσει.
Να λούσει νύφη και γαμπρό, πεθερά και πεθερό.
3. Περδικούλα ημέρευα, κι όσο την ημέρευα
Τόσο αυτή αγριευόταν.
Πείσμωσα, την έδειρα, στα βουνά την έδιωξα,
στα βουνά τα χιονισμένα, τα παγοκρουσταλιασμένα.
Μια αυγή, μια χαραυγή ακούω την πέρδικα, λαλεί
κελαηδεί, γλυκολαλεί, στην καρδούλα μου μιλεί..
- Πέταξε περδικούλα μου, κι έλα στην αγκαλούλα μου.
- Τι καλό να θυμηθώ, να πετάξω και να 'ρθω;
4. Σ' αφήνω γειά μανούλα μου, τρία γλυκά φαρμάκια.
Το 'να να πίνεις το πρωί, τ' άλλο το μεσημέρι
Το τρίτο, το φαρμακερό, να πίνεις βράδυ – βράδυ.
5. Άσπρη, κάτασπρη πέρδικα που είχα στην αυλή μου
Ξένος ήρθε και την επήρε, ξένος παντάξενος.
Ξομόρφαιναν τα σπίτια μας κι ομόρφαιναν τα ξένα.
Τη νύφη που σε δόσαμε, γαμπρέ, μην τη μαλώσεις
Όσο να πάρει τα χούϊα σας και τα καμώματά σας.
6. Βαστάτε χιόνια στις κορφές, βάστα πατέρα μ' την καρδιά
Για να σ' αφήσω την υγεία
Βαστάτε χιόνια στα βουνά και 'σεις γλυκά μ' αδέλφια
Βαστάτε την καρδιά
Βάστα και συ, μανούλα μου, κράτησε την καρδιά
Για να σ' αφήσω γειά.

7. Για φάε, για πιέ, κόρη ξανθή, και πες γλυκό τραγούδι.
- Και πως μου λες να φάω, να πιώ, να πω γλυκό τραγούδι;
Θυμάμαι τον πατέρα μου και λιώνω σαν τ' αλάτι
Που λιώνει μέσα στο νερό, κι εγώ στα ξένα λιώνω
Θυμάμαι τη μανούλα μου και τρέμω σαν τη βέργα.
Η βέργα τρέμει στο χαρτί κι εγώ στον ξένο κόσμο
Θυμάμαι και τ' αδέρφια μου και σαν το ψάρι τρέμω,
Το ψάρι τρέμει στην ξηρά κι εγώ στον ξένο κόσμο.
8. Στης ματζιουράνας τον ανθό για κοίτα πώς κοιμάμαι
Κι αν δε σ' αρέσει ο ύπνος μου κόψε μου το κεφάλι
Και πέτα το στη θάλασσα, που 'ναι φουρτουνιασμένη
Να το χτυπούν τα κύματα της κόρης τα φιλήματα.
Με προσκαλούνε στη χαρά νουνό, να στεφανώσω
Κι έσφιξα την καρδούλα μου, μην τους κακοκαρδίσω.
Φκιάχνω στεφάνια από φλουρί, κεριά από ασήμι
Και πήγα και στεφάνωσα, κι άλλαξα τα στεφάνια...
9. Μ' έν' αργυρό χτενάκι, έσερν' αγάλι αγάλια
Τρίχα να μη ραΐσει, τρίχα 'πό τα μαλλιά του
Και μας την πάρει ξένος και μας την κάνει μάγια.
Μ' έν' αργυρό ξουράφι έσυρν' αγάλι αγάλια
Να μη ραΐσει τρίχα και μας την πάρει ξένος
Και μας την κάνει μάγια.
10. Στο κίνησμα κύρι' γαμπρέ και στην πολλή τη στράτα
Καλά να πας, καλά να 'ρθεις, να καλοπερπατήσεις
Να φέρεις κόρη από σειρά κι από καλούς ανθρώπους
Να ξέρει και το κέντημα, να ξέρει και τη ρόκα,
Να ξέρει και το αργαλειό, να μπαίνει να υφαίνει.

3.3 ΑΛΛΑ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

3.3.1 ΤΟ ΠΑΠΟΥΤΣΙ ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ

Την ώρα που στολιζόταν η νύφη, οι ανύπαντρες φιλενάδες της, έγραφαν κάτω από το δεξί παπούτσι του γάμου το όνομά τους. Το όνομα που θα έσβηνε πρώτο, πίστευα πως θα ανήκε στην τυχερή που θα παντρευόταν πρώτη.

3.3.2 ΤΑ ΚΟΥΦΕΤΑ ΤΟΥ ΓΑΜΠΡΟΥ

Τα κορίτσια που παρευρίσκονταν στο γάμο και επιθυμούσαν να γνωρίσουν το μέλλοντα σύζυγό τους, φρόντιζαν να προμηθευτούν λίγο πριν αρχίσει η τελετή του γάμου, είτε από το ίδιο το γαμπρό είτε από τους βλάμηδες, μερικά από τα κουφέτα του γάμου. Αυτά τα τοποθετούσαν την ώρα του μυστηρίου στην τσέπη του γαμπρού και τα έπαιρναν μετά το μυστήριο, για να τα βάλουν το ίδιο βράδυ κάτω απ' το μαξιλάρι τους. Ο άντρας που θα έβλεπαν στον ύπνο τους, θα ήταν ο καλός τους.

3.3.3 ΤΟ ΠΑΤΗΜΑ ΤΟΥ ΓΑΜΠΡΟΥ Ή ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ

Την ώρα της γαμήλιας τελετής και όταν διαβαζόταν ο Απόστολος και συγκεκριμένα τα λόγια «η δε γυνή να φοβείται τον άνδρα», ο γαμπρός πατούσε το πόδι της νύφης, για τον υπακούει σ' όλη του τη ζωή. Τα τελευταία χρόνια το ίδιο προσπαθεί να κάνει και η νύφη, με αποτέλεσμα να έχουμε συνεχή ποδοπατήματα και γέλια από τους καλεσμένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

4.1 ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ο καημός κι ο αναστεναγμός της αγάπης δεν ήταν δυνατόν να λείπει από τα τραγούδια του παλιού καιρού. Πάντα, στις ώρες της χαράς, η νέα και ο νέος τραγουδούσαν αυτό που αισθάνονταν για το μελλοντικό τους ταίρι, για τον ιδανικό σύντροφο της ζωής τους. Επαινούσαν την εμφάνιση, το παρουσιαστικό, τα προτερήματα, τα πλούτη, την αγάπη.

Στα τραγούδια της αγάπης, βλέπουμε τη νέα να παρομοιάζεται με πέρδικα και ο νέος να είναι ο κυνηγός έτοιμος να στήσει τ' αβρόχια στα βουνά και να τη βάλει στο κλουβί.

Εκφράζουν την ψυχική διάθεση και τον πόθο της νιότης για τη ζωή. Έχουν χάρη και λεπτότητα έκφρασης με ευγενικά αισθήματα που ανάβουν τη φλόγα της αγάπης πιο πολύ.

1. Μας να την κάνω την καρδιά, πολύ παραπνοιάρα.
Βολιές μου κάνει και γελώ, βολιές μου κάν' και κλαίω,
Βολιές μου λέει να παντρευτώ να πάρω τη Ρηνούλα,
π' όχει τα χέρια παχουλά, γεμάτα μπιλιτζίκια,
να τα 'βανα προσκέφαλο τρεις μέρες και τρεις νύχτες.

Απόστολος Παπαδημητρίου

2. Λεβέντης ήσαν μάτια μου, λεβέντικα χορεύεις,
Λεβέντικα πατάς στη γη και κουρνιαχτό δε σκώνεις.
Σαν παίρνεις τον ανήφορο κι όλο βαστάς στη μέση,
Μήνα μεσουάλα σε πονεί, μήνα καμάρι τόχεις.

Μαρία Αδάμου

3. Ένα παλικάρι ρούσο κι έμορφο, καβάλα περπατάει
Και αυλό βαραίει, κι μη του νούτ' λέει.
Να 'μουν τσέλιγκας, να 'χα μια στρουγγούλα σε ψηλό βουνί.
Να 'χα κι ένα αμπελάκι μές' τη Νάουσα,

να φτιαν' άσπρα σταφύλια και γλυκό κρασί,
να πιν' η Βαγγελίτσα με τον Κουσαντή.

Καρυώτου Κυριακή

4. Δεν είναι κρίμα κι άδικο, δεν είναι κι αμαρτία,
Να μεν' η Βάσου στην ερημιά στα κλέφτικα λημέρια,
Κι ο Θύμιος Γάκης στο πλευρό κρυφά την κουβεντιάζει.
- Σήκου Βασίλω να πάρεις τον καφέ, να πάρεις το λουκούμι.
 - Κι ζαγουρά μας έρχεται, μουλάρια φορτωμένα.
 - Σήκου να πας στο σπίτι σου να πας κι στα παιδιά σου.

Καρρά Δήμητρα

5. Μάνα μ' στο περιβόλι μας και στις αμυγδαλιές μας
Πήγα να μάσω μύγδαλα, πήγα να κόψω άνθη
Κι εκεί καθόταν τρεις αετοί και τρεις καλοί λεβέντες.
Ο ένας με μήλο με βαρεί, κι ο άλλος με δαχτυλίδι
ο τρίτος, ο μικρότερος, μ' ένα χρυσό γαϊτάνι.
Το μήλο, μανα μ' το 'φαγα, το δαχτυλίδι το 'χω
κι αυτό το χρυσογάϊτανο πλεξούδι στα μαλλιά μου.

4.2 ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑΤΑ

Η ψυχική επαφή της μητέρας και του παιδιού στην παλιά εποχή είναι δεδομένη. Η Μεγαλοχωρίτισσα μητέρα κοίμιζε το παιδί στην αγκαλιά της με γλυκό νανούρισμα. Τα νανουρίσματα είναι τραγούδια μονότονα, που τραγουδιούνται για να αποκοιμηθούν τα μικρά

παιδιά. Τα συναντάμε σ' όλες τις εποχές και σ' όλους τους λαούς, καθώς η ηλικία αυτή αποτελεί την αρχή, το ξεκίνημα της ζωής για όλους τους ανθρώπους. Η μητέρα την ώρα της δουλειάς, στο χωράφι, έπρεπε να βρει τρόπο να ξεφορτωθεί το παιδί απ' την πλάτη της, αλλά και να είναι ήσυχη γι' αυτό. Ο καλύτερος τρόπος είναι ο ύπνος. Το νανούρισμα είναι απαραίτητο. Τα γλυκόλογα δίνουν και παίρνουν.

1. Κοιμήσου, χαϊδεμένο μου κι εγώ σε νανουρίζω
Στην αγκαλιά μου σε κουνώ και σε γλυκοκοιμίζω.
Ο ύπνος σε παρακαλεί... Μωρό μου, δεν κοιμάσαι,
Έχεις τα μάτια ανοιχτά και το βυζί θυμάσαι, ω, ω, ω...
2. Έλα ύπνε, απ' τα βουνά να υπνώσεις τα παιδιά
Έλα, ύπνε, απ' τα κλαράκια να υπνώσεις τα παιδάκια.
Έλα, ύπνε, ύπνωσέ του, Παναγίτσα φύλαξέ του.
Ω, ω, ω...
3. Νάνι, νάνι, νάνι του ώσπου να 'ρθει η μάνα του
Απ' τα κρύα τα νερά, πάει να φέρει λούλουδα.
Λούλουδα, τριαντάφυλλα, κρίνους και γαρίφαλα.
Νάν(ι), νάν(ι), νάν(ι)...

4. Νάνι του νανάκια του, ώσπου να 'ρθει η μάνα σου
Ω, ω, ω...
Κλείσε τα ματάκια σου, τα αγγελουδένια σου
Όνειρα να δεις γλυκά, πως σε καναν βασιλιά.
Ω, ω, ω...
5. Το κορίτσι μ' τ' άσπρο, τ' άσπρο να το λούσω να τ' αλλάξω
Να το στείλω στο σχολείο με μολύβι και βιβλίο
Να 'ν' καλύτερο απ' τ' άλλα, να αρέσει στη δασκάλα.
Ω, ω, ω...
6. Νάνι, νάνι, το χρυσό μου, νάνι, νάνι, το μωρό μου.
Έλα ύπνε, ύπνωσέ το, Παναγιά μου κοίμισε το.
Έλα ύπνε, απ' τα κλαράκια, τις δροσιές, τα χορταράκια.
Να υπνώσεις τα παιδάκια... ω, ω, ω...

4.3 ΤΡΑΠΕΖΙΑΤΙΚΑ (τραγούδια της τάβλας)

Ήταν τραγούδια που τα τραγουδούσαν στο τραπέζι. Η τάβλα ήταν γεμάτη με φαγητά και κόκκινο κρασί. Οι μουσαφिरαίοι άντρες και γυναίκες, κάθονταν γύρω της σταυροπόδι, ή πάνω σε καρεκλάκια και μαξιλαράκια. Αφού έτρωγαν κι έπιναν καλά το 'ρχιξαν έπειτα και στο τραγούδι. Οι μεγαλύτεροι άρχιζαν το τραγούδι και συνέχιζαν οι νεότεροι. Διανθίζονταν πολλές φορές και με δίστιχα που άναβαν ακόμα περισσότερο το κέφι. Τα τραγούδια ήταν ανάλογα με τις γιορτές. Πολλά ήταν παινέματα για το νοικοκύρη και την οικογένειά του.

1. Μας νύχτωσε, μας βράδιασε, πάει και τούτ' η μέρα.
Σύρτε, παιδιά μου για ψωμί, ψωμί να φάμε βράδυ
Περάστε κι απ' το γούμενο από το μοναστήρι.
Ζητάτε του παλιό κρασί, παλιό 'πό τρία χρόνια,
Να βρέξω τη λαβωματιά που μ' έχουν λαβωμένον.

2. Παιδιά μου, σας παρακαλώ, πολύ ρετζιά σας πέφτω
Για πάρτε με και σύρτε με πέρα σ' εκείν' τη ράχη
Κι εκεί φκιάξτε το μνήμα μου, εκεί τον άγιο τάφο
Κι απ' τη δεξιά μου τη μεριά αφήστε παραθύρι,
Να μπαινοβγαίνουν τα πουλιά, την Άνοιξη να φέρνουν,
Να φέρνουν χαιρετίσματα απ' τη γλυκιά μου μάνα.

3. Ποιος ειν' αυτός, που πέρασε τώρα το μεσημέρι
Που κάνας δεν τον λογάριασε και κάνας δεν τον είδε
Κι η κόρη που τον αγαπά, κι η κόρη που τον θέλει
Στα παραθύρια έβγαινε στα παραθύρια βγαίνει.
 - Ξένε μ' το μαντηλάκι σου τι το 'χεις λερωμένο;
 - Η ξενητειά το λέρωσε και το 'χω λερωμένο.
 - Δωσ' μου το, ξένε μ' δώσ' μου το, δώσ' μου το να το πλύνω.
 - Που θα βρεις, κόρη, το νερό, που θα βρεις το σαπούνι;
 - Το δάκρυ μ' βάνω για νερό, το σάλιο μ' για σαπούνι
Και το κορμί μου το λιγνό το βάνω για σκαφίδι.

4. Μας νύχτωσε, μας βράδιασε, πάει και τούτ' η μέρα
Πάνε τ' αηδόνια στις φωλιές και τα πουλιά στις μάνες
Κι εγώ, το έρημο πουλί, δεν έχω που να μεινω.
Πάω κι εγώ σ' ένα χωριό και δε με βάνουν μέσα.
Στέκω όξω και τραγουδώ και λέω ένα τραγούδι :
« να 'χα νερό απ' τον τόπο μου και μήλα απ' τη μηλιά μου,
Να' χα και μοσχοστάφυλα απ' την κληματαριά μου...»

5. Γιοφύρι μεσ' τη θάλασσα και σκάλα μεσ' τ' ανάφι
Ανέβαινα, κατέβαινα το χάρο χαιρετούσα :
- Δείξε μου, Χάρε, δείξε μου το πότε θα πεθάνω;
- Αν έχεις γρόσια φάγε τα, φλουριά χαρτζίλεψέ τα
Αν έχεις άλογο καλό να γκιζερνάς καβάλα.
Την Κυριακίτσα πρόρχεται, την άλλη παραπάνω...

6. Για δεσ θρήνος που γίνεται και ταραχή μεγάλη.
Λύκος παοδάκι άρπαξε 'π της μάνας του τα χέρια.
- Άσε μου, λύκε, το παιδί και πάρε δυο κορίτσια.
- Άσε, μάνα, άσε με ο λύκος να με πάρει.

(Ο γονιός αγαπά περισσότερο το αγόρι και το έχει κρυφό καμάρι, αφού αυτό
θα συνεχίσει την παράδοση και το όνομα της οικογένειας.)

7. Αφέντης με παρήγγελε να πω ένα τραγούδι.
Και τί τραγούδι να του πω να τον ευχαριστήσω;
Θα πω τραγούδι χλιβερό (θλιβερό) και παραπνοημένο
ν' ακούν οχτροί μ' να χαίρονται, φίλοι μ' ν' αναστενάζουν
ν' ακούει και η μανούλα μου για να τα στάζει μαύρα...
Αέρας τα φυσάει τα πλατανόφυλλα
Θεός να τα φυλάει τα Ελληνόπουλα (λεβεντόπαιδα)
Αν είσαι κι αν δεν είσαι στ' ανάθεμα να πας
Κι εγώ καταλαβαίνω πως άλλον αγαπάς.

} επωδοί

8. Σε τούτ' την τάβλα τη χρυσή σε τούτη την ταβέρνα (ή σουμπέτι)
Τρεις μαυρομάτες μας κερνούν, τρεις όμορφες κοπέλες
Η μια κερνά με το γυαλί, η άλλη με την κούπα
Κι η τρίτη η μικρότερη με μαστραπά ασημένιον.
Κέρνα μας, κόρη, κέρνα μας, κέρνα όσο να φέξει,
Ώσπου να βγει ο Αυγερινός και το λαμπρό τ' αστέρι.
9. Σηκώσ(ου) αηδόνι μ' το πρωί κι ανέβα σε κλαράκι
Και τίναξ' τα φτερούδια σου να πέσει η δροσιά τους
Και μη λαλάς παράωρα, τώρα το βράδυ – βράδυ.
Κάτσε να 'ρθει η Άνοιξη, να 'ρθει το καλοκαίρι
ν' ανοίξ' ο γράβος (γαύρος) κι η οξυά να ισκιώσουν τα λαγκάδια
να βγουν οι Βλάχοι στα βουνά, να βγουν κι οι βλαχοπούλες,
να βγουν τα λάϊα πρόβατα με τα βαριά κουδούνια
να βγει κι η τσελιγκόνυφη με το παιδί στα χέρια.
10. Τούτη τη νύχτα ποια θα δω και ποια θα χαιρετίσω;
Να χαιρετίσω τ' γαλανή κακιών' η μαυρομάτα.
Τί να σε κάνω γαλανή, να γίνεις μαυρομάτα
Να κάθεται στο γόνα μου κι εγώ να τρώω να πίνω
Εγώ να πίνω το κρασί κι εσύ να λάμπεις μέσα
Ως λάμπει η πάπια στο νερό κι εσύ μεσ' το ποτήρι.
11. Δώδεκα χρόνους έκανα στην Βουλγαριάς τον τόπο
Χίλια φλουριά καζάντησα και πεντακόσια γρόσια.
Μιανής Βουλγάρας τα δωσα να κοιμηθούμ' αντάμα
Να κοιμηθούμε μα βραδιά σε περιβόλι μέσα
Ανάμεσα σε δυό μηλιές σε δυό νεραντζοπούλες
Να πέφτουν τ' άνθη πάνω μας, τα μήλα στην ποδιά της,
Και τα χρυσά τριαντάφυλλα τριγύρω στα μαλλιά της.
- Σύρε, δουλάκι μ' στρώσε μας μέσα στο περιβόλι
Και στο προσκέφαλο του νιού ρίξε λιγάκι μούσχο.
Από τον μούσχο τον πολύ και από την ευωδιά του

ο νιός αποκοιμήθηκε απ' το πρωί ως το βράδυ.
Τ' άλλο πρωί σηκώθηκε και της Βουλγάρας λέγει:
- Βουλγάρα δωσ' μου τα φλουριά, τα πεντακόσια γρόσια.
- Εγώ χωράφι σου δωσα να σπείρεις να θερίσεις,
σαν είν' τα βόδια σ' άρρωστα, τ' αλέτρι σου σπασμένο,
σύρε, ξένε μ' στον τόπο σου...

12. Τώρα είναι Μάης και χαρά, παίρνει το καλοκαίρι
Τώρα ανθίζουν τα κλαριά κι ισχιώνουν τα λαγκάδια,
Βγαίνουν χορτάρια πράσινα, λουλούδια μυρωδάτα
κι ο αφέντης Γεώργης τη χαρά, κάνει το πανηγύρι.
Το πανηγύρι είναι πολύ κι ο τόπος είναι λίγος,
Απ' όλα αυλάκι το νερό διψούν τα παλικάρια.

13. Σε τούτο σπίτι που 'μαστε, σε τουτ' το νοικοκύρη
Με τα γλυκά του τα κρασιά, με τα χρυσά του λόγια,
Ποτές πέτρα μη ραγιστεί, ποτές κακό μην πάθει.
Να ζήσει χρόνια εκατό, εξάμηνα διακόσια
Να ζήσουν τα παιδάκια του και η νοικοκυρά του
Να χαίρεται το σπίτι του...

4.4 ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Τα μοιρολόγια αποτελούν δημιουργήματα του ελληνικού λαού, κατά την αντιμετώπιση της αναπότρεπτης μοίρας του ανθρώπου που είναι ο θάνατος. Είναι δημιουργήματα πιο πολύ της γυναικείας ψυχικής ευαισθησίας. Ο χάρος είναι η κυρίαρχη μορφή, συχνά προσωποποιείται και σε πολλά τραγούδια παρουσιάζεται να συνομιλεί με τους ανθρώπους. Μοιρολογώντας το νεκρό, όλα τα αγαπημένα του πρόσωπα εκφράζουν τη λύπη τους για το χωρισμό από τις χαρές του φυσικού κόσμου. Τα μοιρολόγια γεμίζουν από θλίψη και πόνο την ψύχη μας, φέρνοντας στο νου μας τη σκέψη, πως κανένας άνθρωπος δεν μπόρεσε, ούτε μπορεί, να ξεφύγει από την αναπότρεπτη μοίρα της ζωής.

1. Καλότυχα 'ναι τα βουνά, καλότυχοί 'ναι οι κάμποι
που Χάρο δεν ακαρτερούν, φονιά δεν περιμένουν,
μον' περιμένουν Άνοιξη, τ' όμορφο καλοκαίρι,
να πρασινίσουν τα βουνά, να λουλουδούν οι κάμποι.
2. Εγώ ήμουν αντίκλαρο στον Λαρσινόν τον κάμπο
στον ίσκιο μ' εστεκότανε τρεις Λαρσινές κοπέλες.
Η μια φορεί τα κόκκινα, η άλλη τα γαλάζια
Η τρίτη, η μικρότερη, φορεί τον αρραβώνα μ'.
3. Χορτάριασε το μνήμα μου κι έλα βοτάνισέ το
να χύσεις δάκρυα πικρά, ίσως και μ' αναστήσεις.
Τα νιάτα χώμα γίνονται κι η λεβεντιά χορτάρι
και τα σγουρά μου τα μαλλιά ο Χάρος τα 'χει πάρει.
4. Χάρε, δεν παίρνεις πρόβατα, Χάρε δεν παίρνεις γίδια
Χάρε δεν παίρνεις κι άλογα να περπατάς καβάλα.
- Εγώ δεν θέλω πρόβατα, εγώ δεν θέλω γίδια
Εγώ δεν θέλω κι άλογα να περπατάω καβάλα.
Θέλω λεβέντες για χορό και νιές για τα τραγούδια.

5. Γιατί 'ναι μαύρα τα βουνά, και στέκουν μαραμένα;
Μην άνεμος τα πολεμά, μήνα βροχή τα δέρνει;
Ούδ' άνεμος τα πολεμά, κι ουδέ βροχή τα δέρνει,
Μόνο διαβαίν' ο Χάροντας με τους αποθαμένους.
Σέρνει τους νιους απ' τα μαλλιά, τους γέροντες κατόπι,
Τα τρυφερά παιδόπουλα στη σέλα αραδιασμένα.
Παρακαλούν οι γέροντες κι οι νέοι γονατίζουν,
Έχουν και τα παιδόπουλα τα χέρια σταυρωμένα.
- Χάρε μου, διάβε απ' το χωριό, διάβε απ' την κρύα βρύση
Να πιούν οι γέροντες νερό, κι οι νιοι να λιθαρίσουν.
Και τα μικρά παιδόπουλα λουλούδια να μαζώξουν.
- Αν θα διαβώ από το χωριό, αν από κρύα βρύση
έρχονται μάνες για νερό, γνωρίζουν τα παιδιά τους,
γνωρίζονται κι αντρόγυνα και χωρισμό δεν έχουν.
6. Ακούστε 'σεις κορίτσια μου το τι θα ορμηνέψω:
Σάββατο να μη λούζεστε, Κυριακή να μην αλλάζετε
Και τη Δευτέρα το πρωί στη γειτονιά μην πάτε.
Η γειτονιά έχει χαρά, γλεντούδια και τραγούδια
Και 'σεις μαύρα κορίτσια μου, 'σεις είστε λυπημένα.
7. Τι στέκεις, στείλε του σπιτιού, και δεν κινάς να φύγεις;
- Ακόμα πονώ το σπίτι μου και δεν κινώ να φύγω,
Πονώ και το στεφάνι μου και δεν κινώ να φυγώ,
Πονώ και τα παιδάκια μου, πονώ και τα' αγγονάκια.
8. Τί στέκεστε, παιδάκια μου, σαν ξένα σαν διαβάτες;
Δεν τρέχουν τα ματάκια σας, σαν σιγανή βροχούλα.
Τάχα θα μ' έχετε και ταχιά, ταχιά και 'ν άλλη μέρα,
Σε λίγο θα χωρίσουμε...

9. Αυτά τα νιάτα τα όμορφα, τα φρύδια τα γραμμένα
Στη γης να μην τα θάψετε και θα τα φάει το χώμα.
Πέρα να τα περάσετε, που 'ναι χαρά μεγάλη
Όπου χορεύουν λυγερές και τραγουδούν λεβέντες.
10. Κάτω στα πέντε μάρμαρα, στα τρία τα λιθάρια
Κοιμάται κόρη ανύπαντρη, μικρή αρραβωνιασμένη.
Σκάψτε βαθιά, σκάψτε πλατιά να μπαίνουν τρεις νομάτοι,
Να παίρνει νύφη και γαμπρό, παιδί με σαρμανίστα
κι από τη δεξιά τη μεριά ν' αφήστε παραθύρι
να μπαινοβγαίνουν τα πουλιά, της Άνοιξης τ' αηδόνια
να φέρνουν μόσχο απ' τα βουνά, τριαντάφυλλ' απ' τους κάμπους
να στέλνει κι η μανούλα μου τον δροσερόν τον κρίνο.
11. Μην πείτε πως εγέρασα και κλάματα δεν θέλω
Εγώ θέλω τα πλειότερα, τα πλειότερα τραγούδα.
Έχω πολλά παράπονα, περσσότερα απ' τους άλλους.
Δεν έχω κανέναν να του πω τον πόνον της καρδιάς μου
Για να τα πω της μάνας μου, μάνα εγώ δεν έχω,
Για να τα πω στ' αδέρφια μου κι αυτά θα τα μαράνω.
Για να τα πω στη γειτονιά, ταχειά θα με γελάσει,
να τα βαστάξω στην καρδιά μ' δεν τα βαστάει το χώμα...
12. Δεν ήξερα μανούλα μου, το πώς θα να πεθάνεις,
Να παραγγείλω στην Καστοριά να 'ρθουν δυο – τρεις μαστόροι
να πελεκήσουν μάρμαρο και κόκκινο λιθάρι,
να φκειιάξουν το κιβούρι σου ψηλό, πλατύ να γίνει
κι απ' τη δεξιά του τη μεριά ν' αφήσουν παραθύρι
να μπαινοβγαίνουν τα πουλιά, να κελαηδούν τ' αηδόνια
να φέρνουν χαιρετίσματα απ' τ' άμοιρο παιδί σου.

13. Σαράντα πέντε λεμονιές στον άμμο φυτεμένες
Δίχως νερό στη ρίζα τους, λεμόνια φορτωμένες.
Μαρή κοντούλα λεμονιά και κοντοκλαδεμένη
για λύγησε τους κλώνους σου να κόψω δυο λιμόνια,
για να τα στίψω να τα πιω για να σου φύγει ο πόνος
ο πόνος που 'χω στην καρδιά μ' εδώ στον κάτω κόσμο.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ι. Η Καραγκούνικη Φορεσιά

Η Καραγκούνικη γυναικεία ενδυμασία δεν ήταν ενιαία σε όλη τη χρονική της πορεία και διαφέρει από τόπο σε τόπο. Τα τελευταία είκοσι χρόνια έπαψε πια να φοριέται και σπάνια βλέπουμε να τη φορούν ελάχιστες γυναίκες στο παζάρι της Δευτέρας στα Τρίκαλα και όχι ολόκληρη.

Σήμερα τη συναντούμε στα λαογραφικά μουσεία και τους πολιτιστικούς συλλόγους. Φυλάσσεται επίσης ως οικογενειακό κειμήλιο από πολλές οικογένειες κι έτσι είχα την ευκαιρία να φωτογραφίσω ορισμένες φορεσιές στο Μεγαλοχώρι. Η διάκριση της φορεσιάς γίνεται με βάση την ηλικία και η πιο σπουδαία θεωρούνταν της αρραβωνιασμένης και η νυφιάτικη. Κάθε ηλικία είχε την χειμερινή, την καλοκαιρινή, την επίσημη και την καθημερινή.

Η φορεσιά αποτελούνταν από το πουκάμισο («κάμψα»), τον σαγιά, το σιγκούνι, το φλουκάτο, την τραχ(η)λιά, το ζωνάρι, το μαντήλι, την καλή και τη δεύτερη ποδιά, τις χούφτες, τα τσιρέπια, τα παπούτσια και τ' ασημικά.

• Το πουκάμισο

Τα καλά πουκάμισα γίνονταν παλιότερα από λινό πανί και τα έλεγαν κατάλινα. Αργότερα καταργήθηκαν και έγιναν βαμβακερά. Έφτιαχναν το πουκάμισο με βαμβακερό πανί που το ύφαιναν σε αργαλειούς. Το βαμβάκι, που παραγόταν στην περιοχή, ήθελε ειδική επεξεργασία μέχρι να γίνει στημόνι και υφάδι για να υφανθεί στον αργαλειό και να γίνει πανί. Για να λευκάνουν το πανί με το οποίο θα έκαναν τα πουκάμισα, έπαιρναν τη βουνιά των προβάτων και την έλιωναν σε νερό μέσα σε μεγάλα καζάνια, μέχρι να γίνει κουρκούτη. Στα καζάνια βουτούσαν απ' το βράδυ τα πανιά και τα έβγαζαν το πρωί, τα πήγαιναν στο ποτάμι όπου τα ξέβγαζαν, τα κοπάνιζαν με τον κόπανο και τα άφηναν λίγο στον ήλιο να μισοστεγνώσουν. Αυτό γινόταν όλη την ημέρα και το βράδυ τα ξανάφερναν και τα βουτούσαν στα καζάνια. Η διαδικασία αυτή διαρκούσε τρεις τέσσερις μέρες, μέχρι τα πανιά να γίνουν κάτασπρα.

Οι κοπέλες κεντούσαν τη λαιμόκοψη, τα μανίκια, το ντικλιμέ και μετά τα έραβαν. Σε πολλά πουκάμισα περνούσαν φούντες στον ποδόγυρο και στα μανίκια. Δεν ήταν βέβαια όλα τα πουκάμισα ίδια. Υπήρχαν τα νυφιάτικα, τα πασχαλιάτικα, τα καλά και τα δεύτερα.

• Ο Σαγιάς

Οι κοπέλες φορούσαν το σαγιά πάνω απ' το πουκάμισο. Στην προίκα τους είχαν μέχρι και δεκαπέντε σαγιάδες, που δεν ήταν όλοι ίδιοι. Ο σαγιάς γινόταν από λευκό πανί που αγόραζαν ή ύφαιναν στον αργαλειό. Το μήκος του έφτανε μέχρι τη μέση τη γάμπας, μπροστά ήταν ανοιχτός και σκεπαζόταν από την ποδιά που δενόταν στη μέση. Στον ποδόγυρό που ήταν επίρραπτος, ο σαγιάς είχε πολλά κεντίδια όπως τα κλειδιά, την κλάρα, τους κυνηγούς και πολλά

παραγεμίσματα με μικρότερα κεντίδια. Το γιλέκο του σαγιά κάλυπτε το κορμί από τη μέση κι επάνω, ήταν αμάνικο, όλο κεντημένο με μεταξωτά κορδόνια (κλωστήρια) και πολύχρωμα κεντίδια. Βέβαια τους χειμερινούς μήνες πρόσθεταν τα σαϊδομάνικα για να προστατεύονται από το κρύο.

- **Το σιγκούνι**

Το σιγκούνι κατασκευαζόταν από σκουτί γαλάζιο που ύφαιναν στον αργαλειό. Είναι ολόσωμο, ανοιχτό μπροστά και φτάνει μέχρι τη γάμπα. Είναι χειμερινό ένδυμα και μπαίνει στη θέση του σαγιά. Το χρώμα και η έκταση των κεντημάτων είναι ανάλογα με την ηλικία και την περίσταση.

- **Η τραχ(η)λιά**

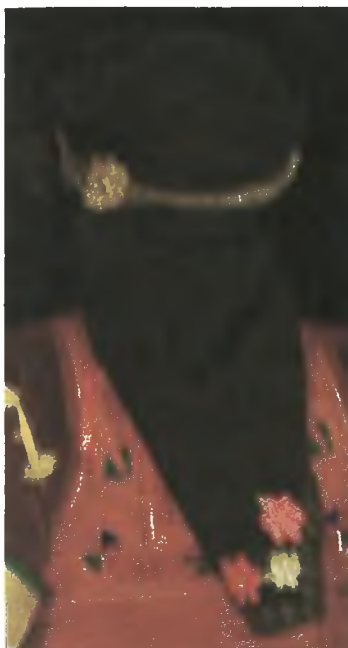
Η τραχ(η)λιά κάλυπτε το ανοιχτό μέρος του στήθους. Γινόταν από λεπτό ύφασμα, λευκό συνήθως. Δενόταν με δυο λωρίδες πίσω στο λαιμό και άλλες δύο στη μέση. Δεν ήταν όλες ίδιες και κάθε κοπέλα έπρεπε να έχει στην προίκα της πέντε έως έξι τραχηλιές.

- **Το ζωνάρι**

Στη μέση φορούσαν το ζωνάρι, που ήταν μάλλινο υφαντό στον αργαλειό ή πάνινο από ύφασμα του εμπορίου.

- Το μαντήλι

Οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν το μαντήλι για κεφαλόδεσμο. Το έκαναν από λεπτό μεταξωτό ύφασμα και το κεντούσαν στη μία γωνία με κεντίδια. Είχε χρώμα πάντα μαύρο και δένονταν μπερέτα. Οι νέες της εφηβικής ηλικίας φορούσαν άσπρο μαντήλι κεντημένο γύρω με δοντάκι χρωματιστό.

- Η καλή ποδιά

Η ποδιά κατασκευαζόταν από ντόπιο σκουτί ή από τσόχα. Κεντούσαν την ποδιά με πολλά κεντίδια. Πολλές φορές τις ποδιές κεντούσαν οι ραφτάδες με επίρραπτα κεντήματα για να είναι περισσότερο εντυπωσιακές.

- **Η δεύτερη ποδιά**

Είναι πάνινη ή μεταξωτή σε διάφορα χρώματα με φρούτες κάτω και πολλές φορές με κεντήματα μεταξωτά. Φοριέται κάτω από την καλή ποδιά και εξέχει γύρω γύρω περίπου είκοσι πόντους.

- **Κοσμήματα**

II. ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ

Τα τοπωνύμια του χωριού είναι τα εξής :

2) *« Μοναστήρι του Λέκκα »*

Η τοποθεσία αυτή σήμερα είναι μέρος σκεπασμένο από δέντρα και δίπλα κυλούν τα νερά του Ληθαίου. Πριν από πολλά χρόνια στο μέρος αυτό βρισκόταν ένα μοναστήρι. Είχε πολλούς καλόγερους και έναν ηγούμενο. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν το καταφύγιο του Τουρκοκυνηγημένου Ραγιά. Με την πάροδο του χρόνου οι καλόγεροι ξεκληρίστηκαν από διάφορες αιτίες κι έτσι έμεινε μόνος ο ηγούμενος Λέκκας, που κάθε πρωί και βράδυ χτυπούσε το ξύλινο σημαντήρι. Κάποια στιγμή ο ηγούμενος πέθανε. Ο χρόνος δε σεβάστηκε το μοναστήρι, αν και οι κάτοικοι το πρόσεχαν πολύ κι έτσι έπαψε πια να υπάρχει.

3) *« του Παπαναστάση το πηγάδι »*

Ο δρόμος που μας οδηγεί απ' το Μεγαλοχώρι για τη Χρυσαιγή είναι μέχρι σήμερα γυμνός από δέντρα και φυσικά κακή διαδρομή, ιδιαίτερα το καλοκαίρι. Κάποτε θέλησε ένας παπάς, ο Παπαναστάσης, να κάνει αυτή τη διαδρομή με το μουλάρι του. Στο δρόμο δίψασε πάρα πολύ και ορκίστηκε να φτιάξει ένα πηγάδι στη μέση του δρόμου και να φυτέψει μερικά δέντρα για να δροσίζεται ο κουρασμένος διαβάτης. Μερικοί ισχυρίζονται πως εκεί ήταν μια μικρή πολιτεία με άρχοντα τον Παπαναστάση.

4) Με το ίδιο περίπου τρόπο πήραν την ονομασία και οι τοποθεσίες : α) *στου Παπαπέτρου το πηγάδι*, β) *στου Παπαφίλπα το πηγάδι*, γ) *του Γεραγγελάκη το πηγάδι*, δ) *στο καλό πηγάδι*.

5) Η τοπωνυμία *« φτελιάδια του Ζαράγγα »* λέγεται έτσι γιατί σε μία ολόκληρη περιοχή που δεν έχει καθόλου δέντρα, υψώνονταν μία συστάδα 100 φτελιάδων. Ήταν του Ζαράγγα, παρατσούκλι του Γιώργη Γιουβρή. Σήμερα δεν υπάρχει, γιατί μετά τον αναδασμό των χωραφιών κόπηκαν όλα τα δέντρα.

6) *« Ποτιστικά »*

Πήρε την ονομασία αυτή επειδή από εκεί κοντά περνούν τα νερά του Ληθαίου και μέσα σε λίγα λεπτά οι κάτοικοι ποτίζουν ολόκληρα στρέμματα χωραφιών.

7) « Πέντε αδέρφια – Αυλαή »

Στα παλιά τα χρόνια δύο γέροντες γονείς είχαν πέντε γιούς και μία κόρη πολύ όμορφη, την Αυλαή. Ένα βράδυ η Αυλαή έφυγε από το σπίτι της κρυφά και χάθηκε μέσα στη νύχτα. Ένα πρωί κάποιος βοσκός είδε μία κοπέλα (την Αυλαή), να κοιμάται με το χαμόγελο στα χείλη ζωγραφισμένο. Πήγε να την ξυπνήσει αλλά η κόρη ήταν νεκρή. Πολύ γρήγορα το γεγονός μαθεύτηκε στο χωριό και οι Μεγαλοχωρίτες έτρεξαν να δουν τη νεκρή κόρη. Όλοι οι κάτοικοι ήθελαν να τη θάψουν στο νεκροταφείο του χωριού. Ο γερο-προεστός όμως του χωριού τους είπε : « αυτό το γέλιο, βρε παιδιά, πάει να πει πως παρακάλεσε το Θεό να πεθάνει εδώ, γιατί αυτό το μέρος θα της άρεσε. ». Την έθαψαν εκεί κι επειδή μια εικονίτσα της είχε γραμμένο το όνομά της, ονόμασαν την τοποθεσία εκείνη « το μνήμα της Αυλαής ».

Αργότερα – μετά το θάνατο των γονιών – τα πέντε αδέρφια, που ήταν πολύ στενοχωρημένα για το χαμό της αδελφής τους, ξεκίνησαν να τη βρουν. Το καθένα τράβηξε και το δικό του δρόμο και μετά από αρκετή ταλαιπωρία που συναντήθηκαν, κανένας δεν είχε βρει την αδερφή τους. Τότε συμφώνησαν να κάνουν ένα ψηλό πύργο για να τον δει η αδερφή τους και να πάει να τους βρει. Έχτισαν τον πύργο, και τ' αδέρφια με δάκρυα στα μάτια περίμεναν κάθε μέρα να δουν την αδερφή τους.

Από τα πολλά δάκρυα των αδερφών ο πύργος μουσκεμένος σωριάστηκε και τους έθαψε για πάντα, χίλια μέτρα πιο πέρα απ' τον τάφο της Αυλαής. Το μέρος όπου ήταν ο πύργος τώρα έχει την ονομασία « πέντε αδέρφια ».

Η λεπτομερής εξήγηση της ονομασίας των τοπωνυμίων αυτών είναι παρμένη σχεδόν εξ' ολοκλήρου από τη δημοσιευμένη λαογραφική εργασία του Νικ. Τζέλη. (Χρονικά Λαρίσης, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος, 1964).

8) « Σταλός ή στάλος »

Είναι μια τοποθεσία κοντά σ' ένα ποταμάκι (παραπόταμος του Ληθαίου), όπου κάθε μεσημέρι, ιδιαίτερα το καλοκαίρι, πήγαινε και "στάλιζε" η αγέλη

του χωριού. Τότε έβρισκαν την ευκαιρία να ξεκουραστούν λίγο και οι φύλακες της αγέλης, οι γελαδάρηδες.

9) « Ζευγαρολίβαδο »

Έίναι μια μεγάλη έκταση όπου πήγαιναν κι έβοσκαν τα ζευγάρια του χωριού, βόδια ή άλογα. Αυτό γινόταν τη Μεγάλη Εβδομάδα, όσο καιρό είχε χορτάρι. Οι κάτοικοι του χωριού, τα ζώα αυτά τα πρόσεχαν ιδιαίτερα, γι' αυτό και έβοσκαν σε ξεχωριστό μέρος, γιατί τα περίμενε πολλή δουλειά, όπως όργωμα, σπορά, αλωνισμός κ. λ. π.

10) « Παλιούρια »

Είναι η τοποθεσία, όπου εδώ και πολλά χρόνια σκεπαζόταν από πολλές παλιουριές.

11) « Παλιάμπελα »

Στην περιοχή αυτή υπήρχαν πολλά αμπέλια. Σήμερα όλη η έκταση αυτή καλλιεργείται.

12) « Σεϊντή »

Η λέξη Σεϊντή είναι τούρκικη και ήταν το όνομα κάποιου Τούρκου Πασά, του Μεμέτη Σεϊντή, τον οποίο σκότωσαν οι κλέφτες στην τοποθεσία αυτή, που σήμερα φέρει το όνομά του.

13) « Χαλκώη »

Η τοποθεσία αυτή χρωστάει την ονομασία στα μαύρα χρώματά της, που στην τοπική διάλεκτο λέγονται μαυρόες ή μαυρόη.

14) « Λιβαδίστρα »

Στο μέρος αυτό υπήρχαν τα περισσότερα λιβάδια του χωριού.

15) « Σκαμνιοπούλες »

Εδώ και όχι πολλά χρόνια υπήρχαν στην τοποθεσία αυτή αρκετές σκαμνιές, από τις οποίες οι κάτοικοι και ιδιαίτερα τα μικρά παιδιά έτρωγαν τα σκάμνια.

16) « Μύλο Πατουλιάς »

Βρίσκεται στα σύνορα με την Πατουλιά. Εκεί υπάρχει ένας μύλος χειροκίνητος, που στα παλιά χρόνια άλεθε τα σιτάρια της γύρω περιοχής. Σήμερα τον αντικατέστησαν οι μηχανοκίνητοι μύλοι.

17) Άλλα τοπωνύμια για τα οποία οι κάτοικοι δε γνωρίζουν για ποιο λόγο ονομάστηκαν έτσι, είναι τα εξής :

α) Γκούμα, β) Αντρέα Λάκκα, γ) Ρυζινιές, δ) Καραντά, ε) Γκαραντάδες, στ) Γλυκόρτσες, ζ) Δασκάλας πηγάδι, η) Ηρακλή και Παναγιές.

III. ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ

Τα παρατσούκλια που ανέφεραν οι κάτοικοι του χωριού – ιδιαίτερα ευρηματικά – είναι αρκετά. Αρκετοί κάτοικοι είναι γνωστοί με τα παρατσούκλια. Μερικά μάλιστα είναι και προσωπικά. Π.χ. ο Ζάτας, ο Ζατάκος και ο Κεφάλας είναι αδέρφια. Το επώνυμό τους είναι Μπαντής. Ο καθένας τους έχει και διαφορετικό παρατσούκλι. Το ίδιο συμβαίνει και με τους Ντέλα Βρίζα και Μάγγα που είναι αδέρφια και το επώνυμό τους είναι Γιουβρής. Μέος είναι το παρατσούκλι του παππού του δασκάλου Τζέλη Νικολάου. Αυτό μάλλον προήλθε από το εξής γεγονός : Ο προπάππος του, στην εποχή του ήταν για τους Μεγαλοχωρίτες ό,τι ο μονόφθαλμος στους τυφλούς, βασιλιάς. Τους έκανε τις αναφορές, τους μετρούσε τα χωράφια, τους βοηθούσε, τους συμβούλευε. Τον έλεγαν Μέγα, Μέγο, Μέο.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ

Γιουβρή Ελένη (1917)

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ Δ. ΕΣΤΙΑΙΩΤΙΔΟΣ ΧΟΡΕΥΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

1. Ζωή Κοτσακόλια (1916)
2. Βαίτσα Γεροκώστα (1920)
3. Βαία Τασούλα (1940)
4. Ελένη Παπαδημητρίου (1940)
5. Ευαγγελία Κοτσακόλια (1941)
6. Αθηνά Τσελεζίδη (1944)
7. Βούλα Πλεξίδα (1944)
8. Βαίτσα Κωτούλα (1948)
9. Βάσω Καρρά (1954)
10. Χριστίνα Πλεξίδα-Γιουβρή (1955)
11. Ευθυμία Φαλτάκα (1955)
12. Μαρίνα Ντινοπούλου (1956)
13. Σεβαστή Τζέλη (1957)
14. Βάσω Μοσχοπούλου (1958)
15. Γεωργία Ράκου (1961)

16. Μαρία Μακρή (1965)
17. Λίσα Κοτρώτσιου (1967)
18. Ευαγγελία Χασιώτη
19. Καλιάρα Μαρίνα (1947)
20. Μπαντή Δήμητρα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ενιαίο Πολυκλαδικό Λύκειο Τρικάλων - 28ο Δημοτικό σχολείο Τρικάλων
(1998). *Η Καραγκούνα. Γέννεσις*

Ζήκος, Γ. – Παναγιωτοπούλου, Α. (1990). *Φαινομενολογία του Ελληνικού
Παραδοσιακού Χορού*, Αθήνα, ΤΕΛΕΘΡΙΟΝ

Μερακλής, Μ. (1998). *Ελληνική Λαογραφία, Ήθη και Έθιμα*, Στ' Έκδοση,
Αθήνα, ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Ράφτης, Α., *Ο χορός από την έρευνα στη διδασκαλία – Πρακτικά 9ου διεθνούς
συνεδρίου. Δ.Ο.Λ.Τ.*

Τζέλης, Ν. «Λαογραφικά» *Μεγαλοχωρίου Τρικάλων*. (Ανέκδοτη Συλλογή)

Φ.Ι.ΛΟ.Σ Τρικάλων (2005). *Τρικαλινά – Ετήσιο Φιλολογικό Ιστορικό
Λαογραφικό Περιοδικό Τρικάλων, Τόμος 25ος.*

Χιώτης, Ν. (1997). *Μεγάλα Καλύβια – «Ο τόπος μας και ο κόσμος μας».*
Γέννεσις

- Σημειώσεις Ειδικότητας Παραδοσιακών Χορών Τ.Ε.Φ.Α.Α. (CORPUS)